

Sygn. akt III CZP 79/22

UCHWAŁA

Dnia 29 kwietnia 2022 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Krzysztof Strzelczyk (przewodniczący)

SSN Dariusz Dończyk

SSN Roman Trzaskowski (sprawozdawca)

w sprawie z powództwa A. K.
przeciwko Wspólnocie Mieszkaniowej N. ul. M. w W.
o ustalenie nieistnienia uchwały,
po rozstrzygnięciu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Cywilnej
w dniu 29 kwietnia 2022 r.,
zagadnienia prawnego
przedstawionego przez Sąd Apelacyjny w [...]
postanowieniem z dnia 30 sierpnia 2021 r., sygn. akt V ACa [...],

"Czy, rozpoznając powództwo o ustalenie nieistnienia uchwały wspólnoty mieszkaniowej, sąd jest związany ustaleniami dotyczącymi jej istnienia zawartymi w prawomocnym orzeczeniu oddalającym powództwo o uchylenie tej uchwały?"

podjął uchwałę:

w sprawie o ustalenie nieistnienia uchwały wspólnoty mieszkaniowej sąd nie jest związany ustaleniami dotyczącymi jej istnienia zawartymi w uzasadnieniu prawomocnego wyroku oddalającego powództwo o uchylenie tej uchwały.

UZASADNIENIE

Wyrokiem zaocznym z dnia 15 lutego 2021 r. Sąd Okręgowy w W. oddalił powództwo A. K.-G. przeciwko Wspólnocie Mieszkaniowej Nieruchomości ul. M. [...]

w W. (dalej – „Wspólnota”) o ustalenie nieistnienia uchwały nr [...] z dnia 6 września 2011 r. („Uchwała”) dotyczącej zdemontowania drewnianej zabudowy tarasu przyległego do lokalu [X.], którego właścicielem jest powódka.

Wskazał, że wcześniejsze postępowanie o uchylenie tej Uchwały – zainicjowane przez powódkę – zostało rozstrzygnięte prawomocnym wyrokiem Sądu Okręgowego w W. z dnia 30 czerwca 2015 r., sygn. akt II C [...], oddalającym powództwo. Wbrew bowiem zgłoszonym w tamtym postępowaniu zarzutom powódki, Sąd ten ocenił i ustalił, że Uchwała została podjęta wymaganą większością głosów (głosowały osoby uprawnione), a niezależnie od tego, nawet brak wymaganej większości głosów nie stwarzałaby podstawy do jej uchylenia, gdyż byłaby to wówczas uchwała nieistniejąca, co uzasadniałoby żądanie ustalenia jej nieistnienia (którego powódka nie zgłosiła), a nie żądanie jej uchylenia.

Mając na względzie wcześniejsze rozstrzygnięcie, w niniejszej sprawie o ustalenie nieistnienia Uchwały Sąd Okręgowy odwołał się do regulacji art. 365 i 366 k.p.c. i wskazał, że jest związany poczynionymi w sprawie o uchylenie Uchwały ustaleniami, iż została ona podjęta wymaganą większością głosów osób uprawnionych, w związku z czym przyjął, że powódka nie wykazała interesu prawnego (skuteczność Uchwały nie budzi wątpliwości).

Przy rozpoznawaniu apelacji powódki Sąd Apelacyjny w [...] powziął wątpliwość prawną co do tego, czy rozpoznając powództwo o ustalenie nieistnienia uchwały wspólnoty mieszkaniowej, sąd jest związany ustaleniami dotyczącymi jej istnienia zawartymi w prawomocnym orzeczeniu oddalającym powództwo o uchylenie tej uchwały, i przedstawił to zagadnienie Sądowi Najwyższemu do rozstrzygnięcia na podstawie art. 390 § 1 k.p.c.

W uzasadnieniu zauważył, że istnienie uchwały wspólnoty mieszkaniowej stanowi kwestię wstępną, która powinna być zbadana przez sąd z urzędu w procesie o uchylenie tej uchwały, przewidzianym w art. 25 ustawy z dnia 24 czerwca 1994 r. o własności lokali (tekst jedn. Dz. U. z 2021 r., poz. 1048; dalej – „u.w.l.”), skoro nie jest możliwe uchylenie uchwały nieistniejącej. Wątpliwość dotyczy natomiast tego, czy pozytywne rozstrzygnięcie tej kwestii wstępnej wiąże sąd w późniejszej sprawie o ustalenie nieistnienia tej uchwały, tak że sąd ten nie

może zignorować ani ustaleń faktycznych stanowiących podstawę faktyczną tego rozstrzygnięcia, ani wyrażonej oceny prawnej. Związanie to oznaczałoby, że – mimo odmiennego przedmiotu spraw o uchylenie uchwały i o ustalenie jej nieistnienia - niedopuszczalne byłoby odmienne ustalenie przez sąd zaistnienia, przebiegu i oceny zdarzeń faktycznych związanych z podjęciem uchwały, jak również prowadzenie postępowania dowodowego na okoliczności podważające ustalenia faktyczne zawarte w wiążącym orzeczeniu. W konsekwencji sąd musiałby uznać, że kwestia prawna (istnienie uchwały), która była już przedmiotem rozstrzygnięcia w innej sprawie (o uchylenie uchwały), a która ma znaczenie prejudycjalne w sprawie o ustalenie nieistnienia uchwały, kształtuje się tak, jak to przyjęto we wcześniejszym, prawomocnym wyroku. Zdaniem Sądu Apelacyjnego, za przyjęciem takiego związania przemawia postulat ekonomii procesowej przez ograniczanie liczby spraw, których istota dotyczy skutków prawnych, jakie wynikają z jednej czynności prawnej (tej samej uchwały). Zaaprobowanie tego stanowiska wymagałoby jednak przyjęcia tzw. szerokiego rozumienia zakresu mocy wiążącej orzeczeń (art. 365 § 1 k.p.c.).

Tym niemniej Sąd odwoławczy dostrzegł również możliwość obrony stanowiska, stanowiącego wyraz tzw. wąskiego rozumienia mocy wiążącej orzeczeń, zgodnie z którym wynikająca z art. 365 § 1 k.p.c. moc wiążąca wyroku nie tworzy stanu związania innych sądów ustaleniami faktycznymi lub ocenami prawnymi, które legły u podstaw wydanego wcześniej orzeczenia dotyczącego tego samego stosunku prawnego. W takim ujęciu moc wiążącą w innych postępowaniach uzyskują jedynie ustalenia dotyczące tego, o czym orzeczono w związku z podstawą sporu (rozstrzygnięcie o żądaniu w połączeniu z jego podstawą faktyczną). Moc wiążąca orzeczenia zaś nie rozciąga się na kwestie prejudycjalne, które sąd przesądził, dążąc do rozstrzygnięcia o żądaniu, i których rozstrzygnięcie znajduje się poza sentencją, jako element jej motywów; kwestie te mogłyby być zatem przedmiotem odmiennego osądu w późniejszych procesach.

Zdaniem Sądu Apelacyjnego nawet w przypadku zaaprobowania takiego stanowiska, sporna może być dopuszczalność prowadzenia w sprawie o ustalenie nieistnienia uchwały postępowania dowodowego zmierzającego do podważenia okoliczności ustalonych przez sąd w sprawie o uchylenie uchwały. W orzecznictwie

bowiem dominuje zapatrywanie, że uprawomocnienie się wyroku prowadzi do prekluzji materiału faktycznego sprawy, w której wyrok został wydany. Oznacza ono, że okoliczności i oparte na nich zarzuty lub wypływające z nich wnioski, które istniały i dały się sformułować w chwili zamknięcia rozprawy, podlegają prekluzji (wykluczającemu działaniu prawomocności oraz powagi rzeczy osądzonej), choćby strona ich skutecznie nie podniosła lub nie przytoczyła (także bez swej winy). Uznanie, że ustalenia co do przebiegu i oceny zdarzeń faktycznych związanych z podjęciem uchwały poczynione w sprawie o jej uchylenie, nie podlegają prekluzji w późniejszej sprawie o ustalenie nieistnienia tej uchwały, powodowałoby konieczność ponownego prowadzenia przez sąd postępowania dowodowego w pełnym zakresie, co mogłoby prowadzić do podważenia skutków zastosowania przez sąd w procesie o uchylenie uchwały przepisów postępowania dotyczących spóźnionego podnoszenia przez strony twierdzeń i dowodów i być wykorzystywane przez powoda do sanowania braku jego aktywności w ich zgłaszaniu. Może to przemawiać na rzecz poglądu, że także w przypadku tzw. wąskiego zakresu mocy wiążącej wyroku wydanego w sprawie o uchylenie uchwały, sąd (rozpoznając w terminie późniejszym sprawę o ustalenie nieistnienia tej samej uchwały) powinien uwzględnić prekluzję materiału faktycznego sprawy.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Zgodnie za art. 365 § 1 k.p.c. orzeczenie prawomocne wiąże nie tylko strony i sąd, który je wydał, lecz również inne sądy oraz inne organy państwowe i organy administracji publicznej, a w wypadkach w ustawie przewidzianych także inne osoby. W myśl zaś art. 366 k.p.c. wyrok prawomocny ma powagę rzeczy osądzonej tylko co do tego, co w związku z podstawą sporu stanowiło przedmiot rozstrzygnięcia, a ponadto tylko między tymi samymi stronami. W orzecznictwie jednolicie przyjmuje się, że przepisy te są ze sobą ściśle powiązane, wyrażają bowiem dwa aspekty prawomocności materialnej orzeczenia. Powaga rzeczy osądzonej (art. 366 k.p.c.) stanowi negatywny aspekt tej prawomocności, będąc negatywną i bezwzględną przesłanką procesową, której zaistnienie – co ma miejsce w razie tożsamości przedmiotowej i podmiotowej zakończonemu prawomocnie procesu i kolejnego postępowania - wyłącza dopuszczalność orzekania w sprawie i prowadzi do odrzucenia pozwu (art. 199 § 1 pkt 2 k.p.c.),

ewentualnie – jeżeli zaistniała dopiero w toku postępowania – prowadzi do jego umorzenia jako niedopuszczalnego (art. 355 k.p.c.). Moc wiążąca orzeczenia (art. 365 § 1 k.p.c.) wyraża natomiast pozytywny aspekt prawomocności materialnej i przejawia się w tym, że sąd w kolejnym postępowaniu zobowiązany jest przyjąć, iż istotne z punktu widzenia zasadności żądania zagadnienie prawne (kwestia wstępna) kształtuje się tak, jak to zostało rozstrzygnięte w prawomocnym wyroku. W przeciwieństwie do powagi rzeczy osądzonej, która zawsze wyklucza uwzględnienie żądania, moc wiążąca prawomocnego orzeczenia może doprowadzić zarówno do uwzględnienia, jak i oddalenia powództwa (por. np. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 4 lutego 2011 r., III CSK 161/10, niepubl.).

Stosownie do przeważającego stanowiska, przedmiotowe granice mocy wiążącej prawomocnego orzeczenia należy oceniać według reguł przyjętych w art. 366 k.p.c., tj. w odniesieniu do przedmiotowych granic powagi rzeczy osądzonej (por. np. wyroki Sądu Najwyższego z dnia 15 lutego 2007 r., II CSK 452/06, OSNC-ZD 2008, nr A, poz. 120, z dnia 16 lipca 2009 r., I CSK 456/08, niepubl., z dnia 20 stycznia 2011 r., I UK 239/10, niepubl., z dnia 23 sierpnia 2012 r., II CSK 740/11, niepubl. i z dnia 25 czerwca 2014 r., IV CSK 610/13, OSNC-ZD 2015, nr D, poz. 51). Objęte jest nią tylko to, co w związku z podstawą sporu stanowiło przedmiot rozstrzygnięcia (art. 366 k.p.c.), przy czym przedmiot ten należy postrzegać przez pryzmat żądania pozwu i faktów przytoczonych w celu jego uzasadnienia (art. 187 § 1 pkt 1 i 2 w związku z art. 321 § 1 k.p.c.). W tym ujęciu moc wiążąca dotyczy rozstrzygnięcia o żądaniu w połączeniu z jego podstawą faktyczną, nie rozciąga się natomiast na kwestie prejudycjalne, które sąd przesądził, dążąc do rozstrzygnięcia o żądaniu, i których rozstrzygnięcie znajduje się poza sentencją jako element jej motywów, ani na ustalenia faktyczne i poglądy interpretacyjne stojące u podstaw prawomocnego orzeczenia. Treść uzasadnienia, podobnie jak w przypadku powagi rzeczy osądzonej, może jednak służyć sprecyzowaniu rozstrzygnięcia zawartego w sentencji (por. orzeczenie Sądu Najwyższego z dnia 16 lutego 1937 r., C II 2507/36, OSP 1937, poz. 727; wyroki Sądu Najwyższego z dnia 6 sierpnia 1971 r., II CR 287/71, OSNCP 1972, nr 2, poz. 34, z dnia 13 stycznia 2000 r., II CKN 655/98, niepubl., z dnia 23 maja 2002 r., IV CKN 1073/00, niepubl., z dnia 8 czerwca 2005 r., V CK 702/04, niepubl., z dnia 15 lutego 2007 r., II CSK 452/06, OSNC - ZD 2008,

z. A, poz. 120, z dnia 28 czerwca 2007 r., IV CSK 110/07, niepubl., z dnia 15 listopada 2007 r., II CSK 347/07, niepubl., z dnia 16 lipca 2009 r., I CSK 456/08, niepubl., z dnia 22 czerwca 2010 r., IV CSK 359/09, OSNC 2011, nr 2, poz. 16, z dnia 3 października 2012 r., II CSK 312/12, niepubl., z dnia 11 października 2013 r., I CSK 86/13, niepubl., z dnia 11 lutego 2014 r., I UK 329/13, OSNP 2015, nr 5, poz. 69, z dnia 25 czerwca 2014 r., IV CSK 610/13, OSNC-ZD 2015, z. D, poz. 51; z dnia 15 stycznia 2015 r., IV CSK 181/14, niepubl., z dnia 20 stycznia 2015 r., V CSK 210/14, niepubl., z dnia 17 maja 2015 r., I CSK 494/11, niepubl., z dnia 9 września 2015 r., IV CSK 726/14, niepubl., z dnia 26 maja 2017 r., I CSK 464/16, niepubl., z dnia 15 maja 2019 r., II CSK 145/18, niepubl., z dnia 12 marca 2020 r., IV CSK 584/18, niepubl. i z dnia 13 maja 2021 r., V CSKP 73/21, OSNC 2022, nr 2, poz. 19). W orzecznictwie trafnie zwraca się uwagę, że za wąskim ujęciem mocy wiążącej przemawiają konstytucyjne gwarancje dotyczące niezawisłości sędziowskiej (art. 178 ust. 1 Konstytucji), procesowa zasada dyspozycyjności, a także chęć zapobiegania petryfikacji rozstrzygnięć błędnych. Przemawiają one za tym, aby sąd mógł na nowo i samodzielnie poczynić ustalenia dotyczące faktów i sformułować oceny prawne, które rzutują na ostateczne rozstrzygnięcie sprawy. W przeciwnym razie kolejny proces zostałby zredukowany tylko do powielenia ustaleń z pierwotnego procesu i mechanicznego powielenia orzeczenia. W rezultacie art. 365 § 1 k.p.c. wyznaczający granice omawianego związania powinien być wykładany ściśle. Zwłaszcza, że podstawową wartością, jaką realizować ma prawomocność materialna orzeczenia jest pewność prawna, a nie jednolitość orzecznictwa, która osiągnięta być może również poprzez realizację wymagania, by sąd rozpoznający kolejną sprawę między stronami szczególnie wnikliwie i rozważnie ją osądził, uwzględniając także argumenty, które przytoczył sąd w sprawie zakończonej wcześniej (por. np. uchwała Sądu Najwyższego z dnia 8 listopada 2019 r., III CZP 27/19, OSNC 2020, nr 6, poz. 48). Sąd rozpoznający sprawę w kolejnym procesie może więc przychylić się do poczynionych w poprzednim procesie ustaleń prawnych i je podzielić. Jest to bowiem argumentacja, która może być powtórzona, choć zawsze musi być stanowczą argumentacją sądu orzekającego w późniejszym procesie.

Przedstawione stanowisko nie jest akceptowane powszechnie, jednakże aktualnie kontrowersje ogniskują się wokół zakresu prawomocności wyroków w tzw. procesach częściowych i w sprawach o świadczenia okresowe. Rozstrzygnięcia dotyczące tej kwestii - skądinąd również niejednorodne (por. uchwały Sądu Najwyższego z dnia 12 lipca 2018 r., III CZP 3/18, OSNC 2019, nr 5, poz. 53, z dnia 8 listopada 2019 r., III CZP 27/19, OSNC 2020, nr 6, poz. 48 i z dnia 27 października 2021 r., III CZP 109/20, OSNC 2022, nr 4, poz. 38) – nie są jednak miarodajne w odniesieniu do zagadnień przedstawionych przez Sąd Apelacyjny. Jest bowiem w szczególności jasne, że żądanie uchylenia uchwały oraz ustalenia jej nieistnienia zmierzają do innego skutku prawnego i nie opierają się na „tej samej zasadzie”, co częstokroć uznaje się za istotne w procesach częściowych.

Zasługujące na aprobatę i dominujące w orzecznictwie, wąskie ujęcie mocy wiążącej prawomocnego orzeczenia, nie pozwala *in casu* uznać, że rozstrzygnięcie wstępne co do istnienia Uchwały dokonane w uzasadnieniu wyroku oddalającego powództwo o jej uchylenie, a więc sytuujące się poza przedmiotem rozstrzygnięcia i jego sentencją, wiążą Sąd w późniejszym procesie o ustalenie nieistnienia tej Uchwały wytoczonym na podstawie art. 189 k.p.c. Powództwo o uchylenie uchwały oparte na art. 25 ust. 1 u.w.l. oraz powództwo o ustalenie nieistnienia uchwały, wytoczone na podstawie art. 189 k.p.c. (co dopuszczalności takiego żądania por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 30 września 2015 r., I CSK 773/14, OSNC 2016, nr 9, poz. 104) są dwoma odrębnymi powództwami. Zgodnie zaś z zasadą dyspozycyjności powód może wybrać, z jakim żądaniem występuje i w jaki sposób je popiera. Negatywne konsekwencje procesowe związane z uchybieniami powoda w procesie o uchylenie uchwały, w tym dotyczące spóźnionego powoływania faktów i dowodów (art. 381 k.p.c.), nie mogą wykraczać poza zakres tego postępowania, wyznaczany zakresem żądania, determinującym też przedmiot rozstrzygnięcia.

Również ustalenia faktyczne poczynione w sprawie o uchylenie Uchwały nie są objęte prawomocnością materialną wyroku. Wprawdzie prawomocny wyrok pociąga za sobą tzw. prekluzję faktów (i opartych na nich zarzutów), która wyklucza dopuszczalność dążenia do odmiennego rozstrzygnięcia sprawy z odwołaniem do faktów istniejących w czasie wyrokowania i mieszczących się w granicach podstawy faktycznej prawomocnie osądzzonego żądania - niezależnie od tego, czy

fakty te zostały, czy też nie zostały powołane w prawomocnie zakończonym postępowaniu (por. np. uchwała Sądu Najwyższego z dnia 5 czerwca 1954 r., II CO 26/54, OSNCK 1955, nr 2, poz. 30) - jednakże prekluzja ta jest ściśle związana z przedmiotem danego procesu i nie może oddziaływać w innych granicach niż sama moc wiążąca i powaga rzeczy osądzonej. Prekluzja związana z prawomocnym osądzeniem powództwa o uchylenie Uchwały sprawia, że co do zasady powód nie mógłby przywoływać twierdzeń o faktach zaistniałych już w trakcie zakończonego postępowania (i opartych na nich zarzutów), choćby wcześniej niepowoływanych bez swej winy, w kolejnym postępowaniu zmierzającym do uchylenia tej Uchwały. Nie oznacza natomiast, że nie może ich powoływać w procesie o ustalenie nieistnienia Uchwały, skoro chodzi tu o samodzielne i odmienne żądanie.

Z tych względów Sąd Najwyższy podjął uchwałę, jak na wstępie (art. 390 § 1 k.p.c.).

a.s.